

УДК 069(1-4)(476)+2-9(476)+739(476)“18” Національний художній музей Республіки Білорусь

Сінчук Іван Іванович

провідний науковий співробітник
відділу давньбілоруського мистецтва,
Національний художній музей Республіки Білорусь
(Мінськ, Республіка Білорусь)
sintchouk@tut.by

Ivan I. Sinchuk

leading researcher,
The Department of Old Belarusian Art,
The National Art Museum of the Republic of Belarus
(Minsk, the Republic of Belarus)

З НОВИХ ПРИДБАНЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ:

ДРОБНИЦЯ НА ПРЕСТОЛЬНОГО ЄВАНГЕЛІЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТОЛІТТЯ ТА ДАРОСХОВНИЦЯ 1822 РОКУ

FROM NEW ACQUISITIONS OF THE NATIONAL ART MUSEUM OF THE REPUBLIC OF BELARUS: THE DROBNYTSIA OF THE COMMUNION-TABLE GOSPEL OF THE SECOND HALF OF THE 18th CENTURY AND THE VESTRY OF 1822

Анотація

В зібранні Національного художнього музею Республіки Білорусь є значні прогалини, заповнення яких необхідне для отримання повноцінної картини розвитку художнього ремесла. Нещодавно придбана дробниця на престольного Євангелія другої пол. XVIII ст. і даросховниця 1822 р. певною мірою компенсують відомі прогалини в художньому та стилістичному розмаїтті наявних музейних експонатів. Дробниця виготовлена з низькопробного срібла з вогневим посрібленням, згодом було виконане тонке гальванопластичне золотіння. Даросховниця має 84-ту золотникову пробу, гравіювання на лицьовому боці. Для датування означених артефактів залучені білоруські, російські та українські аналоги.

Ключові слова: дробниця, даросховниця, срібло, Євангеліє, Національний художній музей Республіки Білорусь.

Abstract

There are significant gaps in the collection of the National Art Museum of the Republic of Belarus, the completion of which is necessary for obtaining a complete picture of the development of artistic craft. The newly acquired communion-table Gospel of the second half of the 18th century and the vestry of 1822 fill the existing gaps in the artistic and stylistic diversity of the museum exhibits to some extent. The drobnitsia is made of base silver with fire silvering. Subsequently thin galvanoplastic gilding was made. The vestry has 84 fineness in the zolotnik system and engraving on the front side. Belarusian, Russian, Ukrainian counterparts are involved for dating.

Key words: drobnitsia, fineness, vestry, silver, communion-table Gospel, the National Art Museum of the Republic of Belarus.

Срібна дробниця на престольного Євангелія другої пол. XVIII ст.

Центральна дробниця (середник) великого на престольного Євангелія із зображенням Спаса на престолі із предстоячими виготовлена в техніці карбування та литва. Розміри: 17,5×13,7 см (14,1 – гіпотетичний розмір без утрат), вага 63,70 г. Інв. № КП–33 231.

Матеріал – низькопробне срібло, за характером корозії у тріщинах – від 300 до 500 проміле. Акт Державної інспекції пробірного нагляду Республіки Білорусь від 15.04.2013 р. № 0 006 245 засвідчує 500-ту метричну пробу.

Техніка обробки поверхні: візуально визначене під мікроскопом вогневе сріблення – ртутна амальгама. Можливо, в сер. XIX ст. було виконане тонке гальванопластичне золотіння: візуально помітні потертості на виступах із чільного боку, на звороті – сліди лаку, нанесеного з метою економії матеріалу.

На користь думки щодо створення означеного виробу в сер. – другій пол. XVIII ст. свідчить високий рельєф, збільшені постаті предстоячих, характерний тип та барокова форма контуру клейма. Подібні форми містять середники окладу львівського Службника 1759 р. видання¹ та окладу 1781 р. московського Євангелія 1779 р. видання². Аналогією є також рама ікони “Увірування апостола Фоми” останньої чверті XVIII ст. з Рибінського державного історико-архітектурного та художнього музею-заповідника (м. Рибінськ Ярославської обл. Російської Федерації)³. На іконі “Святитель Димитрій

1 Сидор О. Святий Василій Великий в українському мистецтві [Sydor O. St. Basil the Great in the Ukrainian Art] / Інститут народознавства НАН України. – Львів: Місонер, 2008. – С. 420, № 207 б.

2 Сокровища древнего Углича XV–XX веков: декоративно-прикладное искусство музейного собрания. – Б. г.: Гранд-холдинг, 2009. – С. 47, № 54.

3 Хохлова И. Л. Иконы Рыбинска. – Рыбинск: Изд-во ОАО “Рыбинский Дом печати”, 2009. – С. 75.

Ростовський” другої пол. XVIII ст. з того самого зібрання зображено панаягу, декоративна рамка якої виконана в аналогічному стилі⁴.

Збереженість предмета: обабіч постатей предстоячих були оригінальні кріплення. Втрата фрагмента середника ліворуч зумовила потребу його фіксації: в ногах Богоматері – неправильної форми отвір середньої величини. За зображенням Іоанна Хрестителя – схожий отвір, ймовірно, від цвяха.

Твори художнього металу Білорусі представлені в музеях країни окладами ікон, літургійними предметами, свічниками, окладами Євангелій. Оклади старовинних книг із часом замінювали новими, подекуди більш спрощеними. Окремі декоративні елементи, демонтовані зі старих книжкових палітурок, палітурні майстерні використовували від час реставрації окладів. Зважаючи на нечисленність збережених окладів XVIII ст. (в Національному художньому музеї Республіки Білорусь є лише один оклад Євангелія XVIII ст.⁵), всі фрагменти декору книжкових палітурок мають самостійне художнє значення. Означений мистецький твір наділений художнім та історичним значенням, становить цінність для музейних зібрань.

Срібна гравійована даросховниця 1822 р.

Розміри: 13×6,5 см, вага 145,8 г. Інв. № КП–33 232. В нижній частині на зворотному боці наявні три клейма: невідомого московського пробірного майстра ВМ–1822 (1822 р.), пробірне клеймо 84⁶, іменник московського майстра А. Д. на п’ятикутному щитку⁷. Акт Державної інспекції пробірного нагляду Республіки Білорусь від 15.04.2013 р. № 0 006 245 засвідчує 875-ту метричну пробу.

Основна частина даросховниці прямокутна, завершення кілеподібне. З боків припаяні дві петлі для носіння на ремені. Техніка виготовлення – лиття, пайка, згинання, гравіювання, золотіння. Нижня частина штифта для кріплення покритишки зруйнована.

На лицьовому боці даросховниці в техніці гравіювання зображено Голгофський хрест, ліворуч – зображення Богоматері у повен зріст, праворуч – зображення Св. Іоанна Богослова у повен зріст. Угорі – промені, що розходяться, та монограми Христа. На покритишці біля Розп’яття та обабіч постатей предстоячих – гравійовані написи під титлами “БГЪ ІС – ХС” [“Ісус Христос”], “МР – ΘΥ” [“Богородиця”], “С ІОА – ННЪ” [“Св. Іоанн”] (згори донизу, зліва направо).

Найімовірніше, взірцем для зображення правила відома гравійована ілюстрація “Розп’яття” із Квітної Тріоди, Пісної Тріоди чи Анфологіона, схожа, наприклад, на відповідну ілюстрацію з новгород-сіверського церковнослужбового збірника XVII ст.⁸ (рис. 4).

Про призначення даросховниці йдеться у “Православній енциклопедії”: “Даросховниця – священна посуда, призначена для зберігання та перенесення Св. Дарів <...> за межі храму для причастя хворих та тих, хто помирає. <...> згадки про Д. трапляються у джерелах із XVII ст., наприклад, у Требнику митрополита Петра (Могили) 1646 р. в розділі про таїнство причастя хворих”⁹.

Аналоги даросховниці із зібрання Національного художнього музею Республіки Білорусь нечисленні. Дві схожі даросховниці були представлені на аукціонах у пострадянському просторі: даросховниця XIX ст. із гравійованою покритишкою та комплектом предметів для причастя (художньо-антикварний салон “Капітал”, м. Єкатеринбург) та декорована черню срібна даросховниця 1786 р. в комплекті зі лжицею та потиром.

Вдалиий збіг обставин – музей володіє київською Пісною Тріоддю 1648 р., новгород-сіверським Анфологіоном 1678 р., київською Квітною Тріоддю 1742 р. із зображенням розп’яття Христа на Голгофі¹⁰ – дозволяє ефектно експонувати разом даросховницю та книжну гравюру.

В зібранні Національного художнього музею Республіки Білорусь є значні прогалини, заповнення яких необхідне для одержання загальної картини розвитку художнього ремесла. Зокрема, церковне срібло представлене в колекції поодинокими предметами. Особливо цінним є поповнення музейного зібрання творами XVIII ст. Придбана музеєм дробниця напрестольного Євангелія другої пол. XVIII ст. та даросховниця 1822 р. певним чином компенсує прогалини в художньому та стильовому різноманітті наявних музейних предметів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Анфологион, сиреч Цветослов, или Трифолог. – Новгород-Северский, 1678. – [7], 699, 70 л.: ил.
2. *Высоцкая Н. Ф.* Декоративно-прикладное мастацтва Беларусі XII–XVIII стагоддзяў. – Мінск: Беларусь, 1984. – 232, [3] с.: ил.
3. *Киреева Г. В., Трифонова Н. Я.* Книги кирилловского шрифта XVII – начала XX в. в собрании Национального художественного музея Республики Беларусь. Альбом-каталог [под науч. ред. Г. Я. Голенченко, Е. В. Карпенко];

4 Там же. – С. 226–227.

5 *Высоцкая Н. Ф.* Декоративно-прикладное мастацтва Беларусі XII–XVIII стагоддзяў. – Мінск: Беларусь, 1984. – № 51.

6 *Постникова-Посева М. М., Платонова Н. Г., Ульянова Б. Л.* Золотое и серебряное дело XV–XX вв. [Территория СССР]. – Москва: Наука, 1983. – № 1994.

7 Там же. – № 2169.

8 Анфологион, сиреч Цветослов, или Трифолог. – Новгород-Северский, 1678. – Л. 31.

9 Дароносица // Православная энциклопедия. – Т. XIV: “Даниил – Дмитрий”. – Москва: ЦНЦ “Православная энциклопедия”, 2006. – С. 201–202.

10 *Киреева Г. В., Трифонова Н. Я.* Книги кирилловского шрифта XVII – начала XX в. в собрании Национального художественного музея Республики Беларусь. Альбом-каталог [под науч. ред. Г. Я. Голенченко, Е. В. Карпенко]; Министерство культуры Республики Беларусь, Национальный художественный музей Республики Беларусь. – Минск: Белпринт, 2012. – С. 37, 44 (ил. 60), 67.

Министерство культуры Республики Беларусь, Национальный художественный музей Республики Беларусь. – Минск: Белпринт, 2012. – 167 с.: ил.

4. *Постникова-Лосева М. М., Платонова Н. Г., Ульянова Б. Л.* Золотое и серебряное дело XV–XX вв. [Территория СССР]. – Москва: Наука, 1983. – 375 с.

5. Православная энциклопедия. – Т. XIV: “Даниил – Дмитрий”. – Москва: ЦНЦ “Православная энциклопедия”, 2006. – 752 с.

6. *Сидор О.* Святий Василій Великий в українському мистецтві [*Sydor O. St. Basil the Great in the Ukrainian Art*] / Інститут народознавства НАН України. – Львів: Місіонер, 2008. – 512 с.: ил.

7. Сокровища древнего Углича XV–XX веков: декоративно-прикладное искусство музейного собрания. – Б. г.: Гранд-холдинг, 2009. – 125 с.

8. *Хохлова И. Л.* Иконы Рыбинска. – Рыбинск: Изд-во ОАО “Рыбинский Дом печати”, 2009. – 480 с.

9. [Юріна Л.] Напрестольні Євангелії XVI–XVIII століть у зібранні Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника: Каталог [упоряд. Л. Юріна; відп. ред. В. Колпакова]; Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – Київ: КВІЦ, 2005. – 195 с.: ил. (Пам’ятки культури).

REFERENCES

1. Anfologion, sirech Tsvetoslov, ili Trifolog. – Novgorod-Severskiy, 1678. – [7], 699, 70 L: il.

2. *Vysotskaya N. F.* Dekaratyvna-prykladnoe mastatstva Belarusi 12–18 stagoddzyav. – Minsk: Belarus, 1984. – 232, [3] s.: il.

3. *Kireeva H. V., Trifonova N. Ya.* Knigi kirillovskogo shrifta 17 – nachala 20 v. V sobranii Natsionalnogo khudozhestvennogo muzeia Respubliki Belarus. Albom-katalog [pod nauch. red. H. Ya. Golenchenko, E. V. Karpenko]; Ministerstvo kultury Respubliki Belarus, Natsionalnyi khudozhestvennyi muzei Respubliki Belarus. – Minsk: Belprint, 2012. – 167 s.: il.

4. *Postnikova-Loseva M. M., Platonova N. H., Ulianova B. L.* Zolotoe i serebrianoe delo 15–20 vv. [Territoriya SSSR]. – Moskva: Nauka, 1983. – 375 s.

5. Pravoslavnaia entsiklopedia. – T. 14: “Daniil – Dmitriy”. – Moskva: TsNTs “Pravoslavnaia entsiklopedia”, 2006. – 752 s.

6. *Sydor O.* Sviaty Vasyl Velyky v ukrainskomu mystetstvi [*Sydor O. St. Basil the Great in the Ukrainian Art*] / Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy. – Lviv: Misioner, 2008. – 512 s.: il.

7. Sokrovischa drevnego Uglicha 15–20 vekov: dekorativno-prikladnoe iskusstvo muzeynogo sobraniya. – B. m.: Grand-kholding, 2009. – 125 s.

8. *Khokhlova I. L.* Ikony Rybinska. – Rybinsk: Izd-vo ОАО “Rybinskiy Dom pechaty”, 2009. – 480 s.

9. [Yurina L.] Naprestolni Yevanhelii 16–18 stolit u zibranni Natsionalnoho Kyievo-Pecherskoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka: Kataloh [uporiad. L. Yurina; vidp. red. V. Kolpakova]; Natsionalnyi Kyievo-Pecherskyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk. – Kyiv: KVITs, 2005. – 195 s.: il. (Pamiatky kultury).

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Вид центральної дробниці великого напрестольного Євангелія із зображенням Спаса на престолі із предстоячими (чільний та зворотній бік).

Рис. 2. Клейма в нижній частині зворотного боку даросховниці.

Рис. 3. Даросховниця. 1822 р. з зібрання Національного художнього музею Республіки Білорусь.

Рис. 4. Новгород-сіверська гравюра “Розп’яття” зі збірника 1678 р. (НХМ РБ КП–19 312).

Рис. 1а

Рис. 16

Рис. 2, 3а, 3б

Рис. 3в

Рис. 4